

Préda Barna

KONSZA SAMU *HÁROMSZÉKI MAGYAR NÉPKÖLTÉSZETÉRŐL*

„Erdő, mező, hegy, völgy, falu... minden mesél itt. A mesék földje ez – csuda-e, ha szép csendesen mesemondóvá nő a gyermek?” – vallotta egykoron szűkebb hazájáról, Erdővidékről a nagy mesemondó, népmeggyűjtő Benedek Elek. Tovább boncolgatva Elek apó vallomását, feltehetjük a kérdést, hogy csuda-e, ha ennek a mesevilágnak a nagy gyűjtőjévé vált az Erdővidéken, Nagyajtán született és gyermekeskedett Kriza János, akinek a magyar folklórkutatás hajnalán megjelent *Vadrózsák* című kötete nemcsak a székely, hanem a magyar népköltészeti kutatástörténetnek is egyik gyöngyszeme. Ezek után már joggal jelenthetjük ki, nem csuda, hogy Kónsza Samu is – aki szintén ebbe a mesevilágba született bele az erdővidéki Nagybaconban – Kriza János és Elek apó méltó utódaként a népköltészet szerelmesévé, annak gyűjtőjévé vált. Három évtizedes kutatómunkájának gyümölcseként jelent meg 1957-ben a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötete, amely az első önálló, háromszéki gyűjtéseket bemutató, terjedelmében és gyűjtési területeiben pedig a mai napig legátfogóbb Kovászna megyei kiadvány. Ennek újrakiadására vállalkozott a Tortoma Kiadó a Háromszéki Téka sorozatban.¹

1 Kónsza Samu: *Háromszéki magyar népköltészet*. Barót, 2024, Tortoma Kiadó.

A kötetet a neves kolozsvári egyetemi tanár, a Román Akadémia Folklor Intézetének kolozsvári tagja, Faragó József szerkesztette és látta el előszóval. Faragó József kutatásainak fő tárgyát is a folklór, az élő népköltészet képezte. A kötet bevezetőjében megfelelő szakértelemmel méltatja és mutatja be Konsza Samu népköltészet-kutatás terén kifejtett munkásságát, valamint szakszerűen elemzi az általa összegyűjtött népköltészeti kincseket. Éppen ezért az elkövetkező néhány oldalon nem a kiadványt kívánom elemezni, hanem leginkább olyan kérdésekre igyekszek választ adni, mint például mi is az a népköltészet, mikor ismerték fel és kezdték el kutatni, mi indította Konsza Samut a gyűjtésre, valamint miben rejlik a kötet mai napig is töretlen fontossága, aktualitása?

Népköltészeti alkotásoknak nevezzük azokat a meséket, verseket, balladákat, dalokat, amelyek a dolgozó nép ajkáról röppennek szárnyra, és szájról szájra terjednek a nép körében. Ezen alkotások szerzője legtöbbször a nép valamely tehetséges fia, ám személye az idők folyamán feledésbe merül. Adatközlők, nótafák később beleviszik saját világukat, a közösség igényeinek megfelelően formálják a darabot, ezért történik meg az, hogy ugyanaz a szöveg tájegységenként különböző változatokban jelenik meg. A népköltészet egyik legfontosabb sajátossága tehát a közösség. A közösség, amelyben fennmarad, amely által terjed, és amely módosítja, aktualizálja, esetekben lokalizálja a művet. Erre utal a tudományág elnevezése is: folklór, ami eredetileg népi ismeretet, a nép tudását akarta jelenti. A tudományág a népköltészet mellett a nép szellemi életének olyan megnyilvánulásai is foglalkozik, mint például a népzene, a népi díszítőművészet, szokások, hiedelmek stb.²

A folklórkutatás a magyar néprajztudomány egyik legkorábbi ága, kezdetét a 18. század végére tehetjük. Ennek első írásos jelét 1782. január 12-re datálják, amikor Ráth Mátyás pozsonyi lapjában, a *Magyar Hírmondóban* Révai Miklós nyelvtudós egy felhívást tesz közzé, amellyel a magyar népköltészetre és annak gyűjtésére hívja fel az olvasók figyelmét. A mozgalom kezdetben lassú ütemben kezdett kibontakozni,

---

2 A népköltészet elvi kérdései. In Balassa Iván – Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar néprajz*. <https://mek.oszk.hu/02700/02789/html/123.html> (Utolsó letöltés: 2023. október 7.)

ezért az 1800-as évek hajnalán Kultsár István is felhívást intéz olvasói felé.³

A legelső kutatási eredmények csupán az újságok hasábjain jelennek meg. A témában születő első kötet Erdélyi János nevéhez fűződik, aki 1846–1848 között összesen három kötetben jelenteti meg a *Népdalok és mondák* című munkáját, melyben 115 székelyföldi szöveg is helyet kapott.⁴ Ekkorra a folklórkutatás politikai és nemzeti ügygé válik, hiszen a folklórban ismerik fel a nemzeti önazonosságtudat megteremtésének egyik eszközét. Ugyanez a jelenség később visszaköszönt a Trianon utáni Romániában, amikor a kisebbségbe szorult magyar társadalomnak immár a magyarként való megmaradás volt az egyik elsődleges célja. Ekkor főként az az erdélyi értelmiségi réteg, amely már Trianon árnyékában, kisebbségi létben szocializálódott, felismerte azt, hogy a parasztságban gyökerezik az az erő, amely megerősítheti a magyar nemzethez való tartozást, a nemzeti öntudatot, egyszóval a magyarként való megmaradást. Így kezdett el kibontakozni a paraszti társadalom és kultúra módszeres, teljesen átfogó vizsgálata.⁵ A 19. század derekán a népköltészeti gyűjtéseket felpártolta az 1825-ben létrejött Magyar Tudományos Akadémia és az 1836-ban alapított Kisfaludy Társaság is, melyeknek tagja volt Erdélyi János költő, népköltési gyűjtő is.⁶

Erdélyi Jánossal egy időben kutatót a nagyajtai Kriza János erdélyi unitárius püspök, néprajzkutató, költő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Hosszú évek gyűjtésének eredményeként jelent meg a mára már klasszikusnak számító első önálló székely népköltési kötete, a *Vadrózsák*. A kötetben szereplő balladák legjavát később, a kiegészítés

3 Keszeg Vilmos: *Magyar népi kultúra*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó, 12. p.

4 Pozsony Ferenc: Örökség, archívum és reprezentáció. In Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *A székely népköltészet kutatástörténete* (Krizsa Könyvek 40.). Kolozsvár, 2017, Kriza János Néprajzi Társaság, 137. p.

5 Pozsony Ferenc: Az erdélyi magyar társadalom kutatásának eredményei. In Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos – Szabó Á. Tőhötöm (szerk.): *Kultúrakutatások és értelmezések* (Krizsa Könyvek 32.). Kolozsvár, 2008, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, 195. p.

6 Kutatástörténet. In Balassa Iván – Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar néprajz*. <https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/05/4.html> (Utolsó letöltés: 2023. október 7.)

után beszerkesztették az iskolás tankönyvekbe is, így ezek a székelyföldi alkotások még nagyobb körben válhattak ismertté.⁷

A folkloriztikában nagy előrelépést jelentett az 1872-ben meginduló Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozat, az 1889-ben létrejövő Magyar Néprajzi Társaság, majd az 1890-ben meginduló *Ethnographia* folyóirat, amely rendszeresen közölte a magyar népköltészeti kutatások eredményeit. Ezzel egy időben megjelennek a kellő szaktudással rendelkező kutatók, akik megfelelő háttérismeretekkel, strukturáltan végeznek gyűjtő- és kutatómunkát.⁸

Magyarországban először Kolozsváron indult meg az egyetemi szintű néprajzoktatás 1898-ban. Ebben az évben lett Herrmann Antal a kolozsvári egyetem magántanára. Előadásait többek között olyan későbbi neves néprajzkutatók látogatták, mint Györffy István, Szendrey Zsigmond, Solymossy Sándor, Viski Károly.⁹

Trianon után a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Szegedre költözött, ezzel egy időre megszűnt az erdélyi magyar fiatalok rendszeres magyar nyelvű egyetemi képzése. Mivel ebben a korszakban nem volt olyan államilag támogatott intézet, amely az erdélyi magyarság néprajzát kutatná, így ezt a feladatot az Erdélyi Múzeum-Egyesület vállalta fel, amely tudományos folyóiratokkal, kiadványokkal, előadásokkal és különböző gyűjteményeivel igyekezett eleget tenni a célnak.¹⁰

Ezekben az időkben kezdte el gyűjtőmunkáját Konsza Samu. Amint azt önéletírásában is megemlíti, a népköltészet irányába különösen az első világháború végén terjedt ki a figyelme. Konsza Samut már rögtön az első világháború kitörésekor behívták katonai szolgálatra. A HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének anyagából tudjuk, hogy alig kezdte el katonai szolgálatát, 1914. szeptember 9-én hadapródként Komarnónál¹¹ egy olyan jelentős hőstettet hajtott végre, amiért kiérdemelte az I. Osztályú Ezüst Vitézségi Érmét¹²; azonban a bal

7 Pozsony 2017, 137. p.

8 Keszeg 2008, 13. p.

9 Paládi-Kovács Attila: A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője IX. évf. 1-2. sz. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Herrmann Antal a magyar néprajzkutatás intézményesüléséért*. Kolozsvár, 1999, Kriza János Néprajzi Társaság, 35-36. p.

10 Pozsony 2008, 196. p.

11 Település Galíciában, a mai Ukrajna területén.

12 Ezért később, 1942-ben belépést nyert a Vitézi Rendbe.

felsőcombját srapnelszilánk találta el, eltörve a combcsontját. A súlyos törés, valamint a harctéri és szállítás közbeni áldatlan állapotok következtében komplikáció lépett fel, ami miatt a lába megrövidült. Rokkantságából kifolyólag harctéri szolgálatra alkalmatlannak nyilvánították, azonban hosszas felépülését követően, 1917-ben hátországi szolgálatra hívták be. Kaposvárra, a 44. gyalogezred hadkiegészítő parancsnokságához osztották be, ahol főhadnagyként a katonák civil ruházatát javító szabó- és cipésműhelyben teljesített szolgálatot. Önéletírásában így emlékszik erre a későbbi pályafutását tekintve jelentőséggel bíró időszakra: „Kaposváron az volt a feladatom, hogy a bevonult katonák ládáit felbontva, a benne lévő civil ruhát kijavítsuk, rendbe szedjük, hogy ha a háború végén visszajönnek a harctérről, a ruhájukat rendben találják. De én egyebet is találtam a katonaládákban, valami értékesebbet, mint a cipők és nadrágok. Találtam verseskönyveket, amiket a bileki [Bileća, város Bosznia-Hercegovinában – szerk. megj.] keserves szolgálat idején írogattak, másolgattak a katonák. Ezekben a könyvekben talált verseket később, öregkoromban rendeztem, kiírtam, és így keletkezett a *Dunántúli katonadalok az első világháborúban* című gyűjteményem. Itt kaptam én ösztönzést, kedvet, indítást a népköltészeti termékek gyűjtéséhez, amely egész életem kísérője és sok-sok élvezet adója lett. Ennek a gyűjtőszennvedélynek az eredménye a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményem.”¹³

Konsza Samu 1912. szeptember 1-jétől a szászvárosi Református Kún Kollégium főgimnáziumában és felső kereskedelmi iskolájában tanított. 1916-ban jelent meg doktori értekezése, a *Nagybacon nyelujárása* címmel, majd 1918-ban letette a doktori szigorlatot. A világháború befejeztével, 1925. augusztus 31-ig Szászvároson folytatta tanári pályáját, majd 1925. szeptember 1-jén a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanára lett.¹⁴ Itt rövid időn belül, 1927-ben belevágott Háromszék népköltészeti alkotásainak összegyűjtésébe.

Finnországi, magyarországi és romániai példákön felbuzdulva támadt az az ötlete, hogy bevonja diákjait a gyűjtésbe. Így 1927-ben a karácsonyi vakáció előtt megbízta a hazautazó diákjait, hogy a vakáció alatt

13 Konsza Samu: *Önéletrajzi írások*. In Kinda István (szerk.): ACTA SICULICA. Sepsiszentgyörgy, 2010, Székely Nemzeti Múzeum, 655–656. p.

14 Konsza S. 2010, 656. p.

próbáljanak minél több népdalt lejegyezni „kiejtés szerint”. *Tájékoztató a Háromszéki magyar népköltészet című gyűjtőmunkájáról* írásában eképpen idézi fel ezt az időszakot: „Az eredmény meglepően gazdag volt. Húsvétra már a húsvéti öntözők, a nyári vakáción és azután a többi vakáción balladák, lakodalmi versek, mesék stb. is sorra kerültek. Tíz esztendő alatt tekintélyes anyagot összehordtak a megyében, illetve a Székely Mikó Kollégium sugárkörében lakó tanítványaim. A begyűlt anyagot selejteztam, rendeztettem, s én magam is a gyűjtőmunkában részt vettem (Nagybacon, Csomakörös, Sepsibesenyő).”¹⁵ A három évtizedes gyűjtés eredményeként Konsza Samu vezetésével 66 községből 159 gyűjtő mintegy 3100 népköltészeti alkotást jegyzett le. Ezeket rendszerezve végül 2400 darabot vett be a gyűjteményébe, melyekből 1957-ben Faragó József 1675 darabot válogatott a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötetbe.¹⁶

Konsza Samu gyűjtőmunkáját Albert Ernő tanár, népköltészeti gyűjtő folytatta tovább, aki az 1960-as évek elejétől szintén mikós diákokat vont be a gyűjtésébe, amelynek eredményeként 1973-ban megjelent a *Háromszéki népballadák* című, majd 1998-ban a *Sok szép cigánylány. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népdalok és balladák* című kötete. Konsza Samu és Albert Ernő háromszéki gyűjtéseit Pozsony Ferenc néprajzkutató folytatta, aki 1984-ben jelentette meg *Álomvíz martján. Feketeügy vidéki magyar népballadák* című kötetét.¹⁷

Amint azt Konsza Júlia-Johanna is megemlíti a *Konsza Samu életpályája és munkássága* című írásában, a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötet Konsza Samu legismertebb munkája. A három évtizedes gyűjtőmunka által 1675 alkotásból (mesék, balladák, dalok, gyermekjátékok, lakodalmi költészet, köszöntők, mondókák, táncszók, közmondások, találós kérdések, írott versek) szerkesztett könyve mai napig Kovászna megye legátfogóbb és leggazdagabb népköltészeti gyűjteményes köteté.¹⁸

---

15 Konsza S. 2010, 663. p.

16 Konsza S. 2010, 665. p.

17 Pozsony 2017, 139. p.

18 Konsza Júlia-Johanna: Konsza Samu életpályája és munkássága. In Keszeg Vilmos – Szakál Anna (szerk.): *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve* 26. Kolozsvár, 2018, Krizsa János Néprajzi Társaság, 228. p.

Mielőtt azonban belelapoznánk ezen gazdag életúttal megáldott tanár, katonatiszt, háborús hős, bölcsészdoktor, kollégiumi igazgató, könyvtáros, tápintézetvezető, múzeumőr, múzeumigazgató, néprajzkutató – és sorolhatnám –, de mindeneelőtt elkötelezett ember gyűjtőmunkájának gyümölcsébe, szívleljük meg ezt az általa, 1924-ben lejegyzett bölcseséget: „Az emberi életnek a célja nem a dicsőség, hanem a kötelességteljesítés.”

Menedék